

Böyük qəlbın işığı

Ayırı-ayrı fəaliyyət sahələri ilə məşğul olan görkəmli simalar arasında elə şəxsiyyətlər var ki, onların nailiyyətləri ilə bütövlükdə həmin sahələrin özü də yeni bir inkişaf səviyyəsinə yüksəlir. Bu insanların əldə etdikləri nəticələr konkret istiqamətlərdə ayrıca mərhələ formalaşdırır. Belə şəxsiyyətlərdən biri də bu il anadan olmasının 100-cü ildönümünü tamamlayan böyük alim, Azərbaycan və dünya oftalmologiya elminin görkəmli nümayəndəsi, akademik Zərifə Əziz qızı Əliyevadır.

Zərifə Əliyeva respublikamızda tıbb elminin inkişafına mühüm töhfələr verərək oftalmologiyanın aktual problemlərinə dair sanballı tədqiqatları ilə böyük şöhrət qazanmışdır. Onun elmi-pedaqoji və ictimai fəaliyyəti həkimlərin yeni nəslinin yetişməsinə və Azərbaycanda oftalmologiya elminin inkişafına güclü təsir göstərmişdir. Görkəmli alim milyonların qəlbində daim dərin hörmət və ehtiramla, rəğbətlə xatırlanır. Hər şeydən öncə o, böyük bir mənəvi dünyanın adamı idi. İşıqlı və nurlu şəxsiyyət, xeyirxahlığına, yüksək intellektinə, diqqət və qayğına görə hamının hörmət və məhəbbətini qazanmış təkrarsız bir ziyalı idi. Sözlün həqiqi mənasında bu böyük ziyalının insanlara bəxş etdiyi nur onun elminin dərinliyindən, intellektinin kamilliyindən, şəxsiyyət ucılığından qidalanmışdır.

Həkimin yüksək vəzifəsi

Zərifə xanım xoşbəxt insan idi. Əvvəla ona görə ki, tale ona tanınmış həkim və görkəmli dövlət xadimi Əziz Əliyevin ailəsində dünyaya göz açmaq səadətini nəsis etmişdi. Gəndən gələn istedad, üstəlik də Əziz Əliyev kimi kamil bir şəxsiyyətdən aldıkları milli-mənəvi dəyərlərimizdən qaynaqlanan tərbiyə bu ailənin övladlarının hamısına xalq üçün gərəkli insanlar kimi yetişməyə imkan yaratmışdı. Zərifə xanıma da əsil-nəcabətindən ən yüksək keyfiyyətlər əmanət kimi verilmişdi. Həkimlik sənətinə məhəbbəti də ona atasından keçmişdi.

Zərifə Əliyeva elə bir ailədə dünyaya gəlmişdi ki, orada xeyirxahlıq, alicənablıq, insansevərlik kimi xüsusiyyətlər nəsil-dən-nəslə genlərlə keçmişdi. Dövrünün böyük şəxsiyyəti Əziz Əliyev övladlarına mənəvi təmizlik, paklıq aşılamışdı. Zərifə xanım təmkinli, dözümlü, düşüncəli idi. Ağılı söhbətlərindən insanlar həmişə nə isə əxz edir, nə isə öyrənirdi. Həmkarları xatirələrində yazırdılar ki, bu xanımla söhbət edəndən, məsləhətləşəndən sonra həmişə daxili sakitlik tapırdılar. İşıq onun həyatının mənası, xəstələrə bəxş etdiyi nur, əslində, qəlbının sevgisi və çırağı idi.

Onun təbabətə gəldiyi illərdə Azərbaycanda göz xəstəlikləri geniş yayılmışdı. Əhalinin bir qismi traxoma adlanan xəstəlikdən əziyyət çəkirdi. Bu sosial bəlanın müalicəsi üçün yollar axtaran istedadlı həkim ardıcıl elmi axtarışlar aparır, təcrübə də, yəni gündəlik işində mühüm nəticələr göstərirdi. Zərifə xanım 1960-cı ildə "Traxomanın digər terapiya üsulları ilə birlikdə simptomisiz müalicəsi" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etdi. 1967-ci ildə müsabiqə yolu ilə Əziz Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda işə başladı. 1976-cı ildə doktorluq dissertasiyasını tamamladı və uğurla müdafiə etdi.

Görkəmli alim bu institutda çalışdığı ilk dövrdən görmə orqanının patologiyasına xüsusi diqqət yetirirdi. Alim zərərli sənaye müəssisələrində çalışan işçilərin oftalmoloji müayinədən keçirilməsini təşkil etmişdi. Peşə ilə bağlı əmələ gələn göz xəstəliklərinin profilaktikası və müalicəsi ilə

məşğul olurdu. Bu xəstəliklərin yayılma qanunauyğunluqlarını aşkar etmək üçün Bakının şin və kondisioner zavodlarında, neft, kimya və yod sənayesi müəssisələrində işləyənlərin gözlərinə mənfi təsir göstərən amilləri öyrənir, onların qarşısını almaq üçün tədbirlər görürdü.

Zərifə xanıma daim düşündürən məsələlərdən biri də həkim etikas, həkim-xəstə münasibətləri idi. Təsədüfi deyil ki, akademik gənc həkimlərin peşə fəaliyyəti ilə bağlı problemlərin öyrənilməsinə xeyli zəhmət sərf edirdi. Bu məsələ ilə əlaqədar çoxlu məqalələr yazmışdı, çıxışlar etmişdi. "Yüksək etimad" kitabı da cəmiyyətdə həkimin şəxsiyyət kimi formalaşması prosesinə həsr olunmuşdu. Onun bu mövzuya aid baxışları "Həkimin yüksək vəzifəsi", "Oftalmologiyanın aktual problemləri" monoqrafiyalarında özünə yer almışdı. "Həkimin əxlaqi tərbiyəsi, deontologiya, tibbi etika və əxlaq məsələləri" əsərində Zərifə xanımın həkimin vəzifə

mini keçirin, yas məclisinizi yola verin, atanın xəstəliyi ilə bağlı nə məsələ varsa, özüm həll edəcəyəm.

Belə də oldu. Zərifə xanım atamın xəstəliyi ilə bağlı bütün qayğıları öz üzərinə götürdü. Gözlərində cərrahiyyə əməliyyatını həyata keçirdikdən sonra xeyli müddət onun yanında oldu. Yas məclisi dağılışandan sonra xəstəxanaya atamın yanına gəldik. Zərifə xanım yenə də xəstəsinin yanında idi. Atamla şirin-şirin söhbət edirdi.

Bəli, belə bir kristal xarakterli, qəlbi saf, əməlləri xeyirxah bir insan idi bizim Zərifə xanım!

Böyük alimin zəngin irsi

Elm spesifik fəaliyyət sahəsidir. Onun ayrı-ayrı istiqamətləri, həmin istiqamətlərin də müxtəlif tərəfləri ilə maraqlandıqca bu özünəməxsusluğun böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini görürsən. Ona görə də qeyri-ixtisas sahiblərinin, o cümlədən jurnalistlə-

borcuna, tibbi etikasına dair baxışları daha geniş şəkildə əks olunmuşdu. Akademik deyirdi ki, həkimlə xəstənin birbaşa əlaqəsi müalicənin səmərəsini yüksəldir, xəstəyə ümid verir, orqanizmin xəstəliyə qarşı müqavimətini artırır və hətta dava-dərmandan da güclü təsir göstərir. Zərifə xanım həkim və xəstə münasibətlərinin əsas qaydalarını tərtib etmiş, həkimin diaqnostika və müalicə prosesində aparıcı rolunu göstərmiş, insanlar arasında ən yaxın və həssas ünsiyyətin məhz həkimlə xəstə arasında olduğunu ön plana çəkmiş və "həkim xəstənin ən doğma adamıdır" demişdi.

Həkim əxlaqi və xeyirxah əməllər

Akademik Zərifə Əliyeva insanlara göstərdiyi yaxşılıqların hamısını böyük şəfqətlə edirdi. Özü də təkcə pasiyentlərinə deyil, problemlə, çətinliyi, dərddə olan bütün insanlara işıqlı duyğular bəxş etməyi bacarırdı. Köməyə, dəstəyə ehtiyacı olanlara əl tutmağı özünün insanlıq borcu sayırdı. Pespublikanın əməkdar müəllimi, Prezident təqaüdcüsü Adilə Heydərova illər əvvəl Zərifə xanım Əliyeva ilə bağlı xatirələrində yazırdı ki, valideynlərimlə bağlı onun xeyirxahlığını unuda bilmirəm. Anam ağır xəstə idi, son günlərini yaşayırdı. Hamımızın başı ona qarışmışdı. Digər tərəfdən də həmin vaxtlarda atamın gözləri tutulmuşdu. Anamın xəstəliyi barədə atama bir söz demədik. Çünki dözə bilməzdi. Gözlərində təcili əməliyyat aparılmalı idi. Həkimisi isə Zərifə xanım idi. Yenə də ona müraciət etdik. Xeyli müayinədən sonra dedi ki, vaxt itirmədən əməliyyat etmək lazımdır. Yoxsa gözündəki azacıq işıqdan da məhrum olar.

Amma iş elə gətirdi ki, atamın göz əməliyyatının təyin olunduğu gün anam dünyasını dəyişdi. Mən Zərifə xanımdan xahiş etdim ki, əməliyyatın vaxtını dəyişdirməsin. O isə razılıq vermədi, dedi ki, siz gedin dəfn mərasim-

rin hansısa alimlərin fəaliyyəti, elmə gətirdikləri yeniliklər haqqında bilgilerində adətən müəyyən məhdudiyyətlər olur. Kənardan bir alimin həyat və fəaliyyətini ətraflı öyrənib, şəxsiyyət kimi onun portretini təsvir edə bilsən, amma həmin alimin öz fəaliyyəti sahəsindəki yerini və rolunu tam dəqiq təsvir edə bilməkdən ötrü həmin sahənin adamı, mütəxəssisi olmalısən.

Bu baxımdan zəmanəsinin ən görkəmli oftalmoloq-alimlərinin akademik Zərifə Əliyeva şəxsiyyəti, onun zəngin elmi irsi haqqında fikirləri bu dəyərli Azərbaycan aliminin elm tariximiz üçün, əslində, kim olduğunu anlamağa kömək göstərir.

Rusiya Tibb Elmləri Akademiyasının həqiqi üzvü, vaxtilə Göz Xəstəlikləri Elmi-Tədqiqat İnstitutunun direktoru olmuş, Dövlət mükafatı laureatı M.M.Krasnov Zərifə xanım Əliyeva haqqında xatirələrində oftalmoloq həmkarının dünyagörüşünün genişliyini, tıbb elminin "xam sahələrinə" böyük maraq göstərdiyini yazır və onun iridodiagnostikaya həsr olunmuş kitabını yada salır, bu mövzuda qələmə alınmış ilk nəşr olduğunu xatırladır: "Zərifə xanım "Iridodiagnostika" kimi nəhəng elmi monoqrafiyanı yazmağa və nəşr etməyə başlamışdı. Həmin monoqrafiya elə kitab məğazalarının rəflərində görünən kimi yoxa çıxmışdı. Zərifə xanımın elmi cəsarəti onun elmi təvəzökarlığı ilə üst-üstə düşmüşdü".

Helmqolts adına Moskva Elmi Tədqiqat Göz Xəstəlikləri İnstitutunun vaxtilə direktoru olmuş K.V.Trutneva da öz xatirələrində Zərifə Əziz qızını görkəmli alim-oftalmoloq olmaqla yanaşı, eyni zamanda böyük filosof, gözəl pedaqoq və natiq kimi təqdim edirdi: "Onun elmdə məqsədyönlü fəaliyyəti indi də insanı valeh edir. Axı onun elmi fəaliyyətinin əsas istiqamətini görmə orqanının peşə patologiyası müəyyənləşdirirdi. Bu problemin həllinə çoxları giriş bilmirdi. Çünki elmin bu sahəsi ol-

duqca ağırdır və onun araşdırılması təkcə dərin oftalmoloji savad yox, həm də fundamental təcrübə bilgiləri tələb edir. Üstəlik yüksək təşkilatçılıq bacarığının olması da vacibdir. Məhz bütün bu keyfiyyətlər isə Zərifə xanım Əliyevaya xas idi".

K.V.Trutneva bu cür tədqiqatların vacibliyinə görə seçildiyini, çox zəhmət tələb etdiyini, amma sosial-iqtisadi baxımdan əvəzsiz olduğunu xüsusilə vurğulayırdı. Çünki məhz bu nadir tədqiqatlar nəticəsində zərərli istehsal sahələrində çalışanların iş şəraitini yaxşılaşdırmaq üçün metodiki tövsiyələr işlənilib hazırlanaraq istehsalata tətbiq edilmişdir. Zərifə Əliyevanın apardığı tədqiqatların əsas mahiyyəti də məhz bundan ibarət idi.

Ailəsinə dayaq olan əsl insan

Zərifə xanım ailəsinə dayaq olan əsl insan idi. Bu fikir həmkarlarının xatirələrində də dəfələrlə xüsusi vur-

Fundamental elmlə səhiyyə təcrübəsini birləşdirən araşdırmalar

Əməkdar elm xadimi, Rusiya Tibb Elmləri Akademiyasının laureatı, akademik Zərifə Əliyeva dünyanın ən görkəmli tıbb tədqiqatçıları tərəfindən nüfuzlu alim kimi qəbul edilirdi. Elmi-praktik yaradıcılıq fəaliyyəti boyu onun 140 elmi əsəri, 10 monoqrafiyası çapdan çıxmış, görkəmli alim məşğul olduğu elm sahəsində 12 səmərəli təklif irəli sürmüşdür.

Rusiya Tibb Elmləri Akademiyasının həqiqi üzvü, dövlət mükafatı laureatı A.P.Nesterovla professor A.F.Brovkina akademik Zərifə Əliyevanın tədqiqatlarında fundamental elmlə səhiyyə təcrübəsinin sıx əlaqəsini elmi araşdırmaların ən üstün məziyyətlərindən biri kimi vurğulayırdılar.

Alimlər Zərifə xanımın şin və yod istehsalı ilə məşğul olan işçilərin görmə orqanının vəziyyətinin öyrənilməsinə həsr olunmuş iki monoqrafiyasının xüsusilə daha çox diqqət cəlb etdiyini bildirirdilər və qeyd edirdilər ki, bu kitablarda aparılan konkret tədqiqatlar harmonik şəkildə görmə orqanının peşə patologiyasının öyrənilməsinə ümumi metodik yanaşma prinsiplərinin inkişafı ilə səsleşir.

Professor N.A.Dobromislov Zərifə Əliyevanın gözü virus xəstəliklərinin öyrənilməsi sahəsindəki tədqiqatlarını elmi yenilik adlandırır: "Virus və peşə konyuktivləri arasında differensial diaqnostikaya aid tövsiyələr işlənilib hazırlanmış, gözü herpetik xəstəliyinin diaqnostikasına və müalicəsinə aid dərş vəsaiti nəşr edilmişdir. Zərifə Əziz qızı müasir mikroçərrahiyyə səviyyəsində qlaukoma, katarakta xəstəliklərinin cərrahiyyə əməliyyatlarını araşdırmış və həyata keçirmişdir".

Alim Zərifə xanımın 1983-cü ildə nəşr etdirdiyi "Həkimin əxlaqi tərbiyəsi, deontologiya, səhiyyə etikas və əxlaq məsələləri" əsərini də yüksək qiymətləndirir: "...Onun çap etdirdiyi elmi əsər mahiyyət etibarilə daha geniş əhəmiyyət kəsb edir, təkcə səhiyyə ələmində deyil, məişət və ailə əlaqələrində daxil olmaqla bütövlükdə insanların qarşılıqlı münasibətlərinin öyrənilməsində mühüm rol oynayır".

Zərifə xanımla yaxın ünsiyyətdə olmuş professor O.P.Dobromislova da bu görkəmli alimi xoş xatirələrlə yada salır və onu ömür-gün yoldaşına hər zaman mənəvi dəstək olan əsl Azərbaycan qadını kimi xatırlayır. Professor N.B.Şulpina alimin iştirakı ilə 1985-ci ildə "Medisina" nəşriyyatında çapdan çıxmış "Terapevtik oftalmologiya" kitabını Zərifə xanımın pedaqoji ustalığının zirvəsi kimi dəyərləndirir: "Burada dünya oftalmoloji təcrübənin yenilikləri öz əksini tapmışdır... Zərifə xanım həmin kitabın ən sanballı bölmələrini yazarkən, təbii ki, özünün zəngin klinik təcrübəsinə və elmi tədqiqatlarına əsaslanmışdır". Professor N.B.Şulpina onu da vurğulayır ki, Zərifə Əliyevanın 1983-cü ildə tıbb sahəsində Azərbaycan Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvlüyünə seçilməsi onun böyük xidmətlərini, çoxillik səmərəli elmi tədqiqat işlərini, səhiyyənin nəzəri və təcrübə sahələrinə nəhəng qüvvə sərf etdiyini bir daha sübuta yetirir. Zərifə Əliyevanın qeyri-adi insan olduğunu xüsusi vurğulayan professor V.V.Şmelyeva qeyd edirdi ki, görkəmli alim hər şeydən əvvəl həyat sevgisi və maraq dairəsinin böyüklüyü ilə fərqlənirdi. Oftalmologiyada yeni, çox çətin və az öyrənilən bir sahəni araşdıraraq, bu tipli xəstəliklərin profilaktikasına və müalicəsinə böyük töhfə vermişdir.

Zəmanəsinin bu sanballı alimlərinin düşüncələri akademik Zərifə xanım Əliyevanın nə qədər böyük alim olduğunu bir daha göstərir, onun Azərbaycan və dünya elminə zəngin töhfələri haqqında aydın təsvir yaradır.

*İradə ƏLİYEVA,
"Azərbaycan"*